

**Олена Біда,
Людмила Прокопенко,
Наталія Орлова**

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ УТВЕРДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В САХНІВСЬКІЙ ШКОЛІ

Проблема духовного становлення людини завжди була і залишається актуальною в педагогічній теорії і практиці.

Над розв'язанням означеної проблеми працювали вчені, педагоги-практики Г. Ващенко, О. Вишневський, А. Макаренко, І. Огієнко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Завданням наших розвідок є з'ясування шляхів реалізації ідеї утвердження загальнолюдських цінностей в Сахнівській школі.

В авторській школі відомого педагога-новатора О. Захаренка розв'язанню цієї проблеми приділялась значна увага. Очолюючи Сахнівську школу, Олександр Антонович з урахуванням надбань філософії, психології, педагогіки, вітчизняного й зарубіжного досвіду впроваджував педагогічні аспекти духовного відродження сільської молоді. Як стверджує Л. Прокопенко, «...феномен Захаренка міг проявитися на ґрунті глибинного проникнення в продуктивні ідеї попередників, творчому опрацюванні праць і педагогічно доцільному, а не кон'юктурному, застосуванні» [4, 8].

Одним із пріоритетних напрямів роботи Сахнівської школи є виховання національної гордості і моралі, дбайливе ставлення до природи, шана загальнолюдських цінностей. О. Захаренко вважав, що саме вчитель має вести дитину в світ моральності, культурних цінностей і традицій українського народу.

Одним з головних завдань Сахнівської школи у формуванні особистості є трансформація загальнолюдських цінностей в особисті переконання. Вчителі школи намагаються формувати у дітей почуття гуманності, толерантності, честі, дружби, любові, патріотизму як ціннісних орієнтацій, що мають бути втіленими в життя та норми поведінки. Педагогічним колективом було визначено декілька базових цінностей, що мають засвоїти учні. Для характеристики мети й змісту загальнолюдських цінностей, пропонуємо спрощену модель їх структури, яка містить десять таких цінностей, що формувалися в учнів Сахнівської школи.



Модель структури загальнолюдських цінностей

Представлені в моделі цінності – це вся та значущість, яка передається від батьків до дітей, від старшого покоління до наступного.

Як один із перших шляхів реалізації завдання утвердження загальнолюдських цінностей в Сахнівській школі, за ініціативою її директора О.А. Захаренка, було підготовлено і випущено десять книжечок на допомогу класному керівнику. В них – матеріали для проведення тематичних виховних годин або класних заходів із серії «Загальнолюдські цінності». Кожна добірка вміщує матеріали, які вчителі школи використали при проведенні годин класного керівника на відповідну тему. Матеріали виховних заходів представлені у навчальному посібнику «Деякі поради щодо формування в учнів загальнолюдських цінностей» [1, 22-285].

В запропонованих матеріалах виховних заходів на простих прикладах розкривається зміст певних загальнолюдських цінностей.

На виховних годинах вчитель роз'яснює моральні поняття, аналізуються вчинки, діти переконуються в невірності певних учинків, логічно доводиться істинність тієї чи іншої цінності. Такі бесіди починаються з першого класу і тривають до закінчення школи. Кожна бесіда має свою мету. Так, виховна година, проведена в першому класі (класовод Рибалка Л.І.), мала за мету: виховувати чуйне ставлення до людей, доброту, милосердя. Тут з'ясовується утворення слова милосердя від двох слів: миле і серце. Тобто добре серце. Діти дізнаються, що милосердна людина не чекає від інших нічого, але сама віддає людям усе, що може. Вона живе для Батьківщини, для людей. Вона – друг тварин. Милосердний хлопчик – це

лицар, захисник слабких та бідних, поборник справедливості. Милосердна дівчинка – це покровителька маленьких, хворих, ображених [2, 1].

У третьому класі (класовод Святенко С.В.) уточнюють уявлення учнів про чуйність та уважність до інших – дорослих, менших дітей, товаришів. Вчать на прикладах розрізняти поняття: добро і зло, правда і брехня, повага і зневага, черствість і милосердя, бездушність і людяність [2, 5]. На закінчення класовод радить дітям: «Коли ви заходите в приміщення школи, підніміть очі догори і ви неодмінно прочитаєте слова: «Поспішайте робити добро людям!». Хай ці слова допомагають бути саме такими, якими хочуть вас бачити батьки, рідні, близькі, друзі і просто хороші люди» [2, 7]. Класний керівник 5-го класу Марченко В.В., використовуючи тлумачний словник та різноманітні приклади із життя села, формує поняття «милосердна людина». Діти одержують домашнє завдання: «Відвідайте стареньку бабусю чи дідуся. Віднесіть їм хлібину, допоможіть принести води чи нарубати дров, прибрати на подвір'ї та в хаті. А ще уважно вислухайте стареньких, адже вони багато знають і про війну, і про голод, і багато працювали, і пережили на своєму нелегкому життєвому шляху». На наступній виховній годині кожний «прозвітує про свій добрий вчинок» [2, 10-11]. Класний керівник 7-го класу Сергєєва А.М. вчить дітей робити безкорисливі вчинки, захищати менших чи немічних, проявляючи щедрість душі, випромінюючи доброзичливість, тактовність, готовність прийти на допомогу [2, 12-14].

Класний керівник 11-го класу Мелешко В.А. під час проведення виховної години ставить за мету «спонукати до виховання неспокійного серця громадянина». Разом з учнями доходять висновку: «Якщо у вас благородні хвилювання до людського лиха, тоді ви справжній громадянин» [2, 19-20].

О.А. Захаренко вважав, що чим більше дитина турбується про іншу дитину, тим добрішим стає її серце. Тому в Сахнівській школі під час проведення виховних годин в дитячому серці виховували турботу, переживання за долю іншої людини, у житті якої трапилось горе, є неприємності. Вихователі спонукали дітей на добрі вчинки. Адже доброта починається зі співчуття до іншої людини.

Вже в початкових класах на виховних годинах у дітей формується шанобливе ставлення до праці. Вони усвідомлюють, що їхня школа славиться працею. Тут діти набувають таких цінностей як працьовитість. Вони переконуються у тому, що, дякуючи невтомним рукам батьків, учителів, учнів для них створені прекрасні умови: відвідують краєзнавчий музей, відпочивають у дендропарку, плавають у басейні, мають рукотворний пам'ятник дорослим і дітям, які загинули в період голодомору. На виховній годині з'ясовується роль навчально-дослідної земельної ділянки у формуванні таких якостей як повага, сумлінне ставлення до праці. Адже учні кожного класу мають клумби та ділянки, які щовесни засіваються квітами, які щоліта та осені квітнуть – буяють своїм чаруючим розмаїттям. Але найголовніша клумба – це «Поляна пам'яті» з троянд, яка нагадує кожному про героїв-сахнівчан, що не повернулися додому з Великої Вітчизняної... [3,

8-9].

Класоводи наголошують на тому, щоб діти пам'ятали, що не одежа красить людину, а добрі діла, щоб вони поспішали робити добро людям.

Цікаві теми виховних годин у 5-9 класах:

- Без праці хліб не родить, не квітнуть троянди;
- Сталь гартується в огні, а людина в труді;
- Лише той, хто в світі красу примножив працею, той життя красиво проживе.

Проводячи виховну годину на тему «Праця – основа життя суспільства», класний керівник 10 класу Косенко К.І. поставила за мету показати моральну цінність праці, сприяти формуванню свідомої дисципліни. З'ясувавши, що праця – основа людського життя, що вона є визначальною у виникненні моральності, класний керівник разом з учнями розглядають моральні основи вибору професії, оцінюють з погляду моральності мотиви вибору професії [3, 27-29].

В 11-му класі на основі анкетування випускників виявляється їх розуміння праці та ставлення до неї. Ось деякі роздуми випускників школи про працю:

– Левчаков Олександр вважає, що праця є однією із загальнолюдських цінностей. Вона є складовою частиною його життя, бо дозволяє розвиватись як фізично, так і розумово. Праця приносить задоволення. Привчаючись з дитинства до праці, в мене виробилось почуття обов'язку.

– Яценко Альона. Всю красу, весь світ творить людина своїми руками, а відповідно вкладає свою душу, думки й переживання. З дитинства нам батьки прищеплювали любов до рідної землі, до кожної живої істотти. Вони вчили нас прислухатися до шелесту колосків, коли вони розмовляють з вітром, вдихати аромат хлібів, коли вони цвітуть. І я вважаю, що людина народжується для того, щоб творити щось нове, невідоме і загадкове.

– Метеля Світлана. Праця – це радість, праця – перша потреба людини. Праця – це джерело всіх цінностей і багатств людства. Кожна людина своєю чесною і сумлінною працею робить внесок у розвиток народного господарства [3, 30-31].

Таке навчання проходило не в формі довгих одноманітних моральних настановлень, а у вигляді бесід, аналізу моральних конфліктів, рольових ігор, доопрацюванням знань про мораль, про вимоги до власної поведінки. На таких виховних годинах виховними намагаються не нав'язати дітям готові рішення, а поважають власні висновки учнів, вдаються до досвіду власного та – інших людей. При цьому таке виховання не було позбавлене своєї важливої сторони – емоційності.

У школі значна увага у формуванні цінностей приділялась позакласній роботі: під час участі в громадському житті, у стосунках дітей між собою, у їхньому прагненні до самовизначення. Під час навчання моральних цінностей виховник постійно висловлював власні позиції в кожному окремому випадку.

В кінці проведеної виховної години учні нерідко одержували навчальні

завдання, при виконанні яких діти розв'язують моральні проблеми, пригадують моральні принципи, застосовують їх у конкретних умовах, а також визначають, як би поступив у цьому випадку сам.

Проводячи виховні години по формуванню в учнів загальнолюдських цінностей, в школі проводилась системна і систематична діяльність з урахуванням принципів наступності, наукової ємності, життєздатності дій, інтересу у відповідності з віковими особливостями учнів. аналіз виховних годин [1, 25-287] свідчить, що в них проглядається єдина мета, від класу до класу – поглиблення мети і змісту. Іде конкретизація матеріалу. Тут прогнозується формування цінностей, що реально залежить від певних чинників. Розглянемо дотримання перелічених умов на прикладі формування цінності «Людина». Якщо в 1-3-х класах учнів ознайомлюють із людиною як частинкою природи, діти переконуються в тому, що людина має залишити після себе пам'ять, з'ясовують походження слова «людяність», яке виникло тоді, коли з'явилася людина, виховують повагу до людини як особистості, навчають дитину відчувати себе справжньою людиною, то вже в четвертому класі розширюють знання дитини про пам'ять: від пам'яті про окрему людину до пам'яті про свій родовід. На конкретних прикладах з'ясовується, якими прекрасними людьми гордиться рід. Цих людей знаходять на своєму могутньому родовому дереві, яке кожний приніс на урок. Встановлюють, що в корінні родовідного дерева знаходиться оте святе – родовідна пам'ять, яка є також і в родовому дереві свого села. розвиваючи далі поняття людської пам'яті, діти переконуються в тому, що родове дерево має кожен народ і так само, як і будь-який інший, рід нашого народу гордиться своїми людьми (Т. Шевченко, Л. Українка, В. Симоненко). У п'ятому і шостому класах метою таких годин є виховання в учнів почуття людяності, доброти, патріотизму, «чуття єдиної родини». Діти на конкретних прикладах усвідомлюють, що найбільша цінність на Землі, найбільший скарб людства – сама людина. У сьомому і далі у восьмому класі метою виховних годин є формування загальнолюдських цінностей (гуманізм, порядність, людяність) і розуміння своєї цінності і неповторності як людини. Аналізуючи приклади казкових та літературних героїв, що показують справжню суть людини, учні з вихователем доходять висновку про те, що людину в собі треба будувати, що кожен з нас – будівничий, який творить самого себе. Праця душі починається з об'єктивної, чесної оцінки самого себе, того, чим ти живеш, що тебе хвилює. Діти переконуються: якщо хочеш стати порядною людиною, треба бути прямим, чесним, правдивим, принциповим, відповідальним за слово і діло. Класний керівник дев'ятого класу Мельникова Л.І. поставила за мету на яскравих прикладах показати, що бути людиною на Землі – перш за все відчувати відповідальність за все, що відбувається поруч із тобою, що життя – це удосконалення, що не має кінця. А вважати себе досконалим – значить убити себе. Висновок такий: найважча на землі професія – професія бути людиною. У десятому й одинадцятому класах ставиться за мету

розкрити поняття змісту людського життя, цінності людини, виховувати почуття людської гідності. Старшокласників цікавить питання самореалізації людини. Бесіда іде про визначення своєї життєвої мети, про вибір свого життєвого шляху. Висновок такий: Людина є унікальною істотою, кожна людина неповторна і по-своєму багата. Потрібні лише умови, щоб це багатство проявилось [1, 25-51]. Як бачимо, при формуванні в учнів загальнолюдської цінності «Людина» мета, а також зміст виховних годин від класу до класу поглиблюється, враховуються вікові особливості учнів, їх інтерес. У школі виробилась певна система формування духовних цінностей підростаючого покоління.

Отже, на виховних годинах проходить відверта розмова вихователя з учнями. Тут не обмежуються лише висновками, а розглядаються, обговорюються, аналізуються конкретні приклади із життя учнів – позитивні їхні вчинки і виявляються негативні. Діти висловлюють свої думки і почуття. Обговорюються стосунки в колективі класу, взаємостосунки в сім'ї, ставлення до праці тощо. Утверджуються моральні цінності. В результаті практичної виховної діяльності, коли формувалися поняття загальнолюдської моралі, створено 10 книг. Виховні години утверджують у дітей моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. Таким чином у школі відбувалося навчання цінностей – за кодексом (набір правил, принципів і норм поведінки). Таке навчання було продумане, організоване і складало певну систему, що передбачала послідовне їх роз'яснення і вивчення. Слід відзначити, що підготовка добірок – це перша спроба реалізувати важливе виховне завдання: формування в учнів загальнолюдських цінностей. Це була та ідея, чим упродовж десятків років славилася Сахнівська школа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі поради щодо формування в учнів загальнолюдських цінностей: Навчальний посібник / Укладачі: Захаренко С.О., Орлова Н.В.; За ред. Л.І. Прокопенко. – Черкаси: Вид. від ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2006. – 288 с.
2. На допомогу класному керівнику. Серія «Загальнолюдські цінності»: Милосердя / Матеріали для проведення виховних годин. – Сахнівська середня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, 1996. – 20 с.
3. На допомогу класному керівнику. Серія «Загальнолюдські цінності»: Праця / Матеріали для проведення виховних годин. – Сахнівська середня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, 1996. – 31 с.
4. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О.А. Захаренка. Навч. посіб. / Автори Захаренко С.О., Орлова Н.В. – Черкаси: Вид. від ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2006. – 252 с.